

Viite Oikeusministeriön lausuntopyyntö OM 1/61/2014

Viitekirjeessä tarkoitettusta Oikeusministeriön lausuntopyynnöstä Helsingin käräjäoikeus esittää seuraavaa.

Yleistä

Esityksessä on valittu ratkaisuvaihtoehto, jossa uudet säännökset on sijoitettu pakkokeinolain aikaisempien lukujen sisälle. Käräjäoikeus esittää kuitenkin, että tutkinta-arestia ja tehostettua matkustuskieltoa koskevat säännökset sijoitettaisiin uusiin pakkokeinolain lukuihin. Ratkaisulla korostettaisiin kummankin menettelyn asemaa täysin uusina keinoina. Lisäksi olisi tärkeää, että säännökset olisivat helppolukuisia ja säännöstöön aikaisemmin kevyemminkin perehtyneelle tuomarille helposti avautuvia. Vaatimus tehostetusta matkustuskiellosta tullee käytännössä useimmiten esille vangitsemisistunnossa, jossa ratkaisu on annettava heti istunnon päätyttyä. Suunniteltu matkustuskiellon ja tehostetun matkustuskiellon sijoittaminen samaan lukuun aiheuttaa vaikeuksia hahmottaa uusia tehostettua matkustuskieltoa koskevia säännöksiä. Jos menettely koetaan vaikeaksi, on erittäin suuri vaara, että uusia säännöksiä ei sovelleta. Jäljempänä lausunnossa yksilöidyt kohdat osoittavat, että tehostetun ja tavallisen matkustuskiellon väliset erot tulisivat selvemmin näkyviin, jos niitä koskevat säännökset sijoitettaisiin eri lukuihin. Tutkinta-arestia koskevien säännösten osalta käräjäoikeus huomauttaa myös, että §:n ja kirjaimen muodostama tunnus ei ole kovin selkeä, koska jo tätä lausuntoa valmisteltaessa 12 i ja 12 j §:t menivät sekaisin.

Tutkinta-aresti

Ehdotetun pakkokeinolain 2 luvun 12 j §:n mukaan syyttäjä voi saattaa tutkinta-arestin rikkomista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Esityksessä ei ole kuitenkaan säännöksiä siitä, mikä tuomioistuin käsittelee asian. Vaihtoehtoja voivat olla ainakin rikosasian käsitellyt käräjäoikeus tai rikosasiaa käsittelevä hovioikeus. Esityksessä ei ole myöskään määräyksiä tuomioistuimen menettelysäännöksistä. Puheena olevassa säännöksessä ei ole myöskään määräaikoja asian saattamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi. Esityksen perusteella jää epäselväksi, koskeeko menettelyä edes yleisesti ihmisoikeussopimuksien perusteella määräytyvä neljän vuorokauden määräaika vapaudenmenetyksen saattamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Ehdotetun pakkokeinolain 2 luvun 12 c §:ssä on määrätty, että jos tutkinta-arestiin määrätty on vapaana eikä ratkaisua anneta hänen läsnä ollessaan, ratkaisu ja siihen liittyvä kehoitus ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen on annettava tiedoksi. Lainkohdassa ei ole määräystä, missä ajassa hänen on noudatettava kehoitusta. Tuossakin tilanteessa määräaika voisi varmaan olla seitsemän vuorokauden kuluessa tiedoksiannosta.

Tutkinta-arestin osalta esityksessä ei ole säännöksiä tutkinta-arestin sisällön muuttamisesta. Tutkinta-arestiin määrätyn olosuhteet voivat muuttua olennaisestikin tutkinta-arestin aikana. Sen vuoksi sitä koskien pitäisi olla vastaava säännös kuin matkustuskiellon osalta on pakkokeinolain 5 luvun 7 §:ssä.

Esityksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan menettelytavat epäillyn vapauttamisessa ja tutkinta-arestin alkamisessa tilanteessa, jossa vangittuna oleva epäilty määrätään tutkinta-arestiin, jäävät epäselviksi. Perusteluissa todetaan (s. 75, neljäs kpl), että tällöin hänet tulisi vapauttaa tutkinta-arestiin tuomioistuimen määräämänä ajankohtana. Toisaalla perusteluissa todetaan (s. 76, ensimmäinen kpl), että tutkinta-arestia määrätessään tuomioistuin ei määräisi sitä, milloin tutkinta-aresti alkaa. Ehdotuksen mukaan jää epäselväksi, miten menetellään, jos vangittu vapautetaan tuomioistuimen istunnossa ja hän tahtoo lähteä vapauteen oikeuspaikalta menemättä vankilan kautta. Ilmeisesti tällöin vangittuna olevalle ja vapautettavalle tutkinta-arestiin määrätylle tulisi tarvittaessa antaa määräys ehdotetun pakkokeinolain 2 luvun 12 c §:n nojalla ilmoittautua Rikosseuraamuslaitokselle määrääjässä.

Tehostettu matkustuskielto

Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 82) on esitetty perusteluja pakkokeinolain 5 luvun 4 ja 5 §:ien muutoksille. Esityksen lakitekstien muutosehdotuksissa (s. 94 ja s. 107) muutoksia ei kuitenkaan ole. Sen vuoksi niitä ei ole voitu arvioida.

Tehostetun matkustuskiellon osalta ei ole esitetty säädettäväksi lainkaan sitä mahdollisuutta, että tutkinnanjohtaja tai syyttäjä tahtoisu suoraan vaatia sitä ilman vangitsemisvaatimusta. Esimerkiksi henkilö on jo tavallisessa matkustuskiellossa ja hänet tulisi asettaa tehostettuun matkustuskieltoon. Ei ole järkevää, että tällöinkin tehostettua matkustuskieltoa haettaessa olisi esitettävä vangitsemisvaatimus. Mahdollista pitäisi myös olla, että tehostettua matkustuskieltoa voisi esittää ensisijaisena vaihtoehtona ja vangitsemista toissijaisena vaatimuksena.

Käsiteltäessä tehostetun matkustuskiellon edellytyksiä (pakkokeinolain 5 luvun 1 a §) esityksessä on todettu (s. 81) että, jos selvitystä ei ole käytettävissä vangitsemista koskevan asian ensimmäisessä käsittelyssä, tehostettu matkustuskielto otettaisiin esille vasta kahden viikon kuluttua pidettävän uudelleen käsittelyn yhteydessä. Esitetty menettely ei ole ainoa mahdollisuus eikä sitä voida pitää hyvänä vaihtoehtona epäillyn oikeuksien kannalta. Perusteluissa tulisikin esittää myös muita mahdollisia menettelytapoja. Koska vangitsemisasiä on otettava aina kiireellisesti esille, tulee olemaan tavanomaista, että tehostetun matkustuskiellon edellyttämää selvitystä ei ole ehditty tehdä käsittelyyn mennessä. Silloin ensisijainen vaihtoehto on pitää vangitsemisistunnossa tauko ja hankkia selvitys sen aikana. Vangitsemisasiäa koskeva neljän vuorokauden määräaika ei estä tauon pitämistä, koska määräaika koskee vain vangitsemisistunnon aloittamista, ei asian ratkaisemista. Jos tauko ei ole riittävä, epäilty määrätään vangittavaksi ja määrätään vangitsemisasiälle uusi käsittelyaika esimerkiksi päivän tai kahden päähän. Joka tapauksessa tilanteessa voitaisiin soveltaa pakkokeinolain 3 luvun 15 §:n 2 momentin säännöstä, jonka mukaan vangitsemisasiä voidaan ottaa esille uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin säännönmukaisen kahden viikon kuluttua, jos siihen on aihetta edellisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleen seikan vuoksi. Tehostetun matkustuskiellon edellyttämää selvitystä voitaisiin pitää lainkohdassa tarkoitettuna seikkana.

Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 80, kohta 7.1.3, kolmas kpl) on todettu, että matkustuskiellon sisällöstä säädettäisiin 5 luvun 2 §:n 2 momentissa. Viitattu lainkohta ei voi olla oikea, koska se koskee poistumislupaa. Joka tapauksessa tehostetun matkustuskiellon sisältö jää esityksessä epäselväksi. Onko tarkoitus, että tehostetussa matkustuskiellossa annetaan vain ehdotuksen 5 luvun 2 a §:n mukaisia määräyksiä vai onko mahdollista antaa myös 5 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisia määräyksiä, esimerkiksi passin luovuttamisesta?

Esityksessä ei ole säännöksiä tehostetun matkustuskiellon kumoamisesta. Siten noudatettavaksi tulee pakkokeinolain 5 luvun 8 §:n 1 momentti, jonka sinänsä epäselvää sanamuotoa tulkitaan vakiintuneesti siten, että matkustuskiellon voi kumota sen määrännyt viranomaisen. Tehostetun matkustuskiellon osalta tulkinta tarkoittaa sitä, että vain käräjäoikeus voi kumota tehostetun matkustuskiellon. Säännös eroaa siten vangitsemista koskevasta pakkokeinolain 3 luvun 17 §:n 3

momentin säännöksestä, jonka mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä vangitun päästettäväksi vapaaksi. Aikaisemmassa lainsäädännössä vangitun vapauttaminen kuului käräjäoikeudelle, mikä viivästytti tarpeettomasti epäillyn vapauttamista. Tältä osin olisi tarkoituksenmukaista säätää, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kumota tehostetun matkustuskiellon. Samalla olisi tilaisuus oikaista myös nykyisin tavallisen matkustuskiellon osalta esille tuleva sama ongelma, koska käräjäoikeuden vangitsemisen sijasta määräämään matkustuskiellon voi kumota vain käräjäoikeus.

Pakkokeinolain 5 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan matkustuskielto on kumottava, jollei syytettä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä. Esityksen mukaan tämä säännös tulee koskemaan myös tehostettua matkustuskieltoa. Määräaika voidaan pidentämiseen oikeutetun virkamiehen aloitteesta pidentää. Säännös aiheuttaa sellaisen ristiriidan, että käräjäoikeus voi määrätessään epäillyn vangittavaksi asettaa syytteen nostamiselle pitemmän määräajan kuin käyttäessään lievempää keinoa eli tehostettua matkustuskieltoa. Tältä osin olisi tarkoituksenmukaista säätää, että käräjäoikeus ei olisi sidottu 60 päivän määräaikaan. Samalla olisi tilaisuus oikaista myös nykyisin tavallisen matkustuskiellon osalta esille tuleva vastaava ongelma.

Rikoslain 6 luvun 13 §

Ehdotuksen mukaan rikoslain 6 luvun 13 §:n muutetaan muun muassa siten, että jos rangaistukseksi tuomitaan sakkoa, tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin aika on otettava huomioon kohtuullisessa määrin. Ehdotuksen perusteluissa ei ole otettu kantaa siihen, mikä kohtuullinen määrä on. Tältä osin lähtökohtana voisi olla ehdotuksen 6 luvun 13 §:n 1 momentista ilmenevä vähennyssuhde, jossa kaksi vuorokautta tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa vastaa yhtä päivää vankeutta. Nykyisen oikeuskäytännön mukaan vastaava vähennyssuhde sakon osalta olisi, että kaksi vuorokautta tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa vastaisi kolmea päiväsakkoa.

Koulutus

Säännösten voimaantuloon tulee yhdistää riittävä koulutus käräjäoikeuksille. Ilman sitä on olemassa varteen otettava vaara, että säännöksiä ei sovelleta. Koulutuksen järjestämisen osalta Helsingin käräjäoikeuden pakkokeinoasioiden vastuutuomarit ovat osaltaan käytettävissä, koska käräjäoikeudessa joudutaan joka tapauksessa valmistautumaan perusteellisesti uusien säännösten voimaantuloon.

Lausunnon ovat valmistelleet käräjätuomarit Jukka Jaakkola ja Johanna Nevalainen.

Laamanni

Tuomas Nurmi